

**ACTA FACULTATIS ORTHODOXAE
UNIVERSITATIS PRESOVIENSIS**

**PRAVOSLÁVNY
TEOLOGICKÝ ZBORNÍK**

XLII (27)

**Prešovská univerzita v Prešove
Pravoslávna bohoslovecká fakulta
Prešov 2016**

Editor: doc. ThDr. Ján Husár, PhD.

Redakčná rada: prof. ThDr. Ján Šafin, PhD. – predseda
Dr.h.c. prof. ThDr. Radim K. Pulec, PhD.
prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.
prof. PhDr. Mária Machalová, CSc.
doc. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD.
doc. ThDr. Ján Husár, PhD.
doc. ThDr. Václav Ježek, PhD.
doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.
doc. ThDr. Štefan Šak, PhD.
doc. ThDr. Miroslav Župina, PhD.
ThDr. Vladimír Kocvár, PhD.
PhDr. Bohuslav Kuzyšin, PhD.
PhDr. Andrej Nikulin, PhD.
PhDr. ThDr. Maroš Šip, PhD.
Mgr. Lucia Drotárová, PhD.
Mgr. Pavol Kochan, PhD.
Mgr. Ján Pilko, PhD.

Recenzenti: prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.
prof. ThDr. Milan Gerka, CSc.
prof. ThDr. Peter Kormaník, PhD.
prof. ThDr. Ján Šafin, PhD.
doc. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD.
doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.
doc. ThDr. Miroslav Župina, PhD.
ThDr. Roman Dubec, PhD.
PhDr. Bohuslav Kuzyšin, PhD.
PhDr. Andrej Nikulin, PhD.

© Prešovská univerzita v Prešove
Pravoslávna bohoslovecká fakulta
Prešov 2016

ISBN 978-80-555-1602-8

OBSAH

ŠTEFAN PRUŽINSKÝ, ml.

Biblické učenie o deštrukčnej sile jazyka 5

ALEXANDER CAP

*Protojerej Sergej Bulgakov – ruský pravoslávny teológ 20. storočia
a jeho najvýznamnejšie diela* 11

JÁN HUSÁR

Christ's Resurrection and its iconography 23

MÁRIO BLAHOTA

Udalosti exodu v Starej zmluve 28

MIROSLAV ŽUPINA

Antropológia svätého Symeona Nového Teológa 38

VLADIMÍR KOCVÁR

Simonia 48

PAVOL KOCHAN

Učenie o Cirkvi v diele svätého Vasiľa Veľkého 57

JÁN ŠAFIN

Hermasov pastier 64

RADIM K. PULEC

*Cesta k vyšším cieľom a vlastenectví.**Ze životní cesty novomučedníka biskupa Gorazda* 71

VÁCLAV JEŽEK

*The Imperial Orthodox Palestinian Society and Russian cultural interests
in Palestine* 78

ЮРИЙ ДАНИЛЕЦЬ

*Джерела про діяльність єпископа мукачівського
і ужгородського Іларіона (Кочергіна)**(на матеріалах російських та українських архівів)* 113

АНДРІЙ ЦЕБЕНКО <i>Православна Церква на території Чехії та Словаччини в другій пол. XX – поч. XXI ст.: історіографічний аспект</i>	129
MIROSLAV ŠČERBEJ <i>Život a činnosť pravoslávnych polemikov bratov Stefana a Leontija Zizanijovcov</i>	147
MARIÁN DERCO <i>Krátko z histórie a súčasnosti monastiera prepodobného Jóna Počajejského v Ladamírovej</i>	166
TOMÁŠ HANGONI <i>Zdravotná starostlivosť v kontexte sociálnej politiky</i>	174
MÁRIA MACHALOVÁ <i>Sociálne problémy a edukácia</i>	184
BOHUSLAV KUZYŠIN <i>Oneiroarteterapia – pozitívne výsledky výskumu</i>	192
MAROŠ ŠIP <i>Sociálna práca v geriatrici</i>	203
ANDREJ NIKULIN <i>Religiozita dieťaťa v období dospievania</i>	216
JÁN PILKO <i>Súčasné otázky a problémy týkajúce sa prijímania svätej Eucharistie (úvod do problematiky)</i>	228
LUCIA DROTÁROVÁ <i>Flexibilita študentov PBF PU</i>	234

**ДЖЕРЕЛА ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЄПІСКОПА МУКАЧІВСЬКОГО
І УЖГОРОДСЬКОГО ІЛАРІОНА (КОЧЕРГІНА)
(на матеріалах російських та українських архівів)**

доц. Юрій ДАНИЛЕЦЬ, кандидат історичних наук, PhD.

Після визволення Закарпаття Радянською армією в кінці жовтня 1944 р. розпочався процес інтеграції краю до складу СРСР, а місцевих православних під омофор Московського Патріарха. Остаточо перехід з Сербської православної церкви був закріплений на засіданні Священного Синоду Руської православної церкви від 22 жовтня 1945 г. Після ратифікації радянсько-чехословацького договору, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 січня 1946 р. у складі УРСР була утворена Закарпатська область ¹.

Згідно зі звітом заступника уповноваженого Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР по УРСР Г. Катуніна від 20 травня 1946 р в Закарпатській області функціонувало 152 православні громади, які обслуговували 141 священник, з цього числа тільки троє мали вищу теологічну освіту, а двадцять чотири – закінчили духовні семінарії ². В єпархії діяло 4 чоловічих і 3 жіночих монастирів і 5 чоловічих і 6 жіночих скитів ³.

17 березня 1950 р. тимчасовим керуючим Мукачівсько-Ужгородської єпархії, а з 22 липня 1950 р. – єпископом був призначений Іларіон (Василь Михайлович Кочергін) ⁴. На Мукачівській кафедрі

---

¹ МАКАРА М. *Закарпатська Україна: шлях до возз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 – січень 1946 рр.)*. Ужгород, 1995. С. 51.

² БОЦЮРКІВ Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)* / переклад з англійської Наталії Кочан, за редакцією Олега Турія. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. С. 191.

³ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ДАЗО). Ф. Р – 544. Уповномоченого Совета по Делах Русской православной церкви при Совете Министров СССР по Закарпатской области. Оп. 2. Спр. 2. Сведения о количестве православных церквей, православных священников и верующих по Закарпатской области (7. 02. 1946 г.). Арк. 1.

⁴ ДАНИЛЕЦЬ Ю., МІЩАНИН В. *Православна церква на Закарпатті в часи «сталінізму» (1946-1953 рр.)* // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України; Державний вищий

єпископ Іларіон виступав як активний церковний діяч і захисник інтересів православного духовенства і пастви.

Проблематика джерельної бази про діяльність єпископа Мукачівсько-Ужгородського Іларіона (Кочергіна) не ставилася дослідниками. На даний час в історіографії відсутні окремі публікації присвячені діяльності владики на Закарпатті. Наша публікація присвячена документам Государственного архива Российской Федерации (ГАРФ) та Архіву Мукачівської православної єпархії, які відображають окремі аспекти діяльності єпископа на Закарпатті. У ГАРФ документи виявлені у фонді Р – 6991 «Совет по делам религий при Совете Министров СССР». В описі №7 «Личные дела высших служителей культа» зберігаються матеріали про діяльність п'яти з десяти архієреїв закарпатської єпархії, в тому числі й єпископа Іларіона. В Архіві Мукачівської православної єпархії значний інтерес викликають річні звіти з вступними статтями єпископа Іларіона та інші документи.

Особиста справа єпископа Іларіона в ГАРФ складається з 35 аркушів і має хронологічні рамки – 1 грудня 1949 р. – 27 червень 1961 р.¹ Нами оброблено 8 документів, загальною кількістю 27 аркушів. Великий інтерес викликають дві автобіографії владики, складені 1 грудня 1949 р. та 20 квітня 1950 р. Народився Василь 1884 р. в Києві. Його батько був робітником-слюсарем і молотобійцем в Головних Майстернях Південно-західних залізниць, мати – домогосподаркою. У 1898 р. хлопчик, разом з молодшим братом Євгеном і двома молодшими сестрами Клавдією і Неонілою, залишилися круглими сиротами. Опікунство над дітьми взяв брат по матері, настоятель Таращанського собору Дмитро Баранович. Майбутній владики почав свою освіту в Києво-Подільському духовному училищі². У 1901-1907 рр. навчався в Київській духовній

навчальний заклад «Ужгородський національний університет»; [Редкол.: М. Вегеш (голова) та ін.]. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2013. Вип. 1 (30). С. 51.

¹ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АРХИВ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ (ГАРФ). Ф. Р – 6991. Оп. 7. Д. 51. Єпископ Хмельницький и Каменец-Подольский Иларион (Кочергин Василий Михайлович). На 35 л.

² Києво-Подільське духовне училище – церковний навчальний заклад. Заснований в 1817-1819 рр. Ліквідований з встановлення більшовицької влади. Дет. див.: РУТКЕВИЧ П. *Києво-Подольське училище в 1867-73 годах. (Из пережитого)* // Киевские

семинарії. У 1907-1914 рр. був студентом історико-філософського факультету Київського університету. Одночасно навчався в Музичному училищі, а потім в Державній консерваторії по класу співів¹.

У 1905 р. одружився з дочкою псаломщика київського Добро-Микольського храму Мирона Солонько. У шлюбі народилося 4 синів. Овдовів в 1925 р., залишившись на руках з маленькими дітьми. В автобіографії зазначено освіту і посади синів. Старший син Микола був засуджений і відбував покарання у м. Молотовськ (з 1957 р. – Северодвінськ) Архангельської області. Трудовий шлях почав в 1914 р. касиром Київського Державного Банку. У 1916-1921 рр. працював на різних посадах у Державній ощадній касі. У 1922-1926 рр. – фінагент Київського Губфінвідділу. У 1927-1928 р. перекваліфікувався на електромонтера і почав працювати на Київський шкіряному заводі. З 1930 р. по 1935 р. працював за сумісництвом на Лесовому заводі механіком і на Мармуровому заводі електромонтером. У 1936-1941 рр. працював завідувачем самодіяльності у Будинку Вчителя, виступав артистом в оперній студії².

У 1942 р. єпископом Пантелеймоном (Рудик)³ рукоположений у сан священника та призначений в с. Українка Обухівського району

епархиальные ведомости. 1912. № 15, ч. неофиц., С. 316-319; № 16, ч. неофиц., С. 340-342; № 17, ч. неофиц., С. 371-375; № 18, ч. неофиц., С. 392-396; № 19, ч. неофиц., С. 419-422; № 20, ч. неофиц., С. 436-439; № 21, ч. неофиц., С. 461-464; № 22, ч. неофиц., С. 486-489; СВЯТНЕНКО А. *Діяльність Київської єпархії в просвітницькій сфері: перша половина XIX ст.* // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2014. № 4. С. 180-186.

¹ ГАРФ. Ф. Р – 6991. Оп. 7. Д. 51. Л. 3.

² Там же.

³ Пантелеймон (Рудик) (1898-1968) – єпископ Української автономної церкви у складі РПЦ, в 1946-1959 рр. – єпископ Руської закордонної церкви, в 1959-1968 рр. – архієпископ Едмонтонський і Канадський РПЦ. Дет. див.: *Возращеніє в лоно Матери-Церкви архієпископа Пантелеймона* // Журнал Московской Патриархии (ЖМП). 1959. №6. С. 40-42; ГРИГОРІЙ Б., ПРОТ. *Світлий образ владики архієпископа Пантелеймона* // Канадський Православний вісник. Меморіяльне видання в пам'ять упокоїшогося архієпископа Пантелеймона. 1968, ч. 4; ИОВ (СМАКОУЗ), ЕПИСКОП. *Церковное служение верного сына Галицкой Руси архієпископа Пантелеймона (Рудька) (К 50-летию учреждения Эдмонтонско-Канадской епархии Московского Патриархата)* // Русин. 2009. №3. С. 96-119; *Определения Священного*

Київської області. У тому ж році служив в с. Стритівка Ржищівського району. У 1943 р. витворений німцями в с. Гороховатка Кагарлицького району. Звідти втік до с. Переселення того ж району, де був священиком до 1945 р. У 1945 р. переведений до Києва і призначений настоятелем Свято-Вознесенського храму і викладачем Київської духовної семінарії¹.

Автобіографії значно доповнює «Анкета на служителя релігійозного культу» від 20 квітня 1950 р. Згідно з нею, 2 липня 1948 р. Василь прийняв чернецтво з ім'ям Іларіон. 13 листопада 1949 р хіротонізований на єпископа Уманського, вікарія Київської митрополії. У 1950-1956 рр. – єпископ Мукачівсько-Ужгородський².

Як згадувалося вище, старший син єпископа Іларіона – Микола Кочергін, 1910 року народження, був заарештований і засуджений на 10 років таборів. В особовій справі владики нами виявлено лист на ім'я Георгія Карпова з приводу сприяння у звільненні сина. Архієрей повідомив, що звертався з проханням про помилування до Л. Берії, але не отримав відповіді³. Г. Карпов в записці до уповноваженого А. Шерстюк в Ужгороді писав, що прохання єпископа передано до Прокуратури СРСР⁴.

Ставлення радянської влади до єпископа ілюструють дві доповідні записки уповноваженого Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР по Закарпатській області А. Шерстюка. Перший документ, під грифом «таємно», підготовлений на ім'я заступника голови Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР К. Белишева та його підлеглого в Києві Г. Корчєвого і датується 23 лютого 1952 г. На 14 аркушах обласний чиновник аналізує діяльність єпископа за два роки та наводить цілий ряд прикладів, які, на його думку, були не правильними в управлінні єпархією. Не торкаючись фактичного матеріалу, наведемо тільки кілька звинувачень: 1) непродумане переміщення возз'єднаного і староправославного

Синода [1959.08.08: назначить на кафедру Эдмонтонскую и Канадскую архиепископа Паптелеимона (Рудыка)] // ЖМП. 1959. № 10. С. 6.

¹ ГАРФ. Ф. Р – 6991. Оп. 7. Д. 51. Л. 10.

² Там же. Л. 9.

³ Там же. Л. 21-22.

⁴ Там же. Л. 20.

духовенства з приходу на приход; 2) на зборах благочинних було допущено антирадянські висловлювання, на які єпископ не відреагував; 3) намагався провести в життя явно шкідливі політично заходи, перш за все, радячись з уповноваженим. Дуже цікавий один з висновків А. Шерстюка: «Во время моей беседы с Вами на совещании я говорил, что больше не буду вмешиваться во внутренние дела епархии и внутри церковную жизнь вообще. Пусть делает епископ что хочет. Но прихожу к выводу, что это может быть правильно для восточных областей. Но здесь на Закарпатской области Уполномоченный Совета не может быть просто наблюдателем как благодаря ссорам и разным интригам среди духовенства, верующие уходят с православной церкви в более реакционную католическую церковь. Поэтому я иногда вынужден подсказывать епископу, чтобы он не допускал мер, которые его окончательно компрометируют как епископа или предостережечь как епископа...»¹

У доповідній записці від 1 січня 1956 р., за кілька місяців до переміщення владики із Закарпаття, А. Шерстюк досить критично характеризує діяльність архієрея. Чиновник стверджував, що за час керівництва єпархією, Іларіон основну увагу приділяв питанню закріплення ліквідації уніатської церкви, тобто впровадження православних обрядів в колишніх уніатських парафіях. Але не завжди це виходило у нього вдало. Керуючий єпархією часто приїжджав радитися до уповноваженого, прислухався до його думки. За весь час служіння не писав жодного послання до вірних. Під час архієрейської служби виступав з проповідями на тему: «За мир для всього світу», «Про дружбу між народами», а більше виступав на суто релігійні теми. Єпископ цікавився політичними питаннями, виписував газети: «Известия», «Правда», «Советское Закарпатье» та журнал «Огонек». Читав художню літературу. Уповноважений підкреслював, що єпископ має авторитет серед духовенства, сам веде бухгалтерію, нікому не довіряє. Віруючі задоволені його архієрейськими богослужіннями². Основні тези другої доповідної записки були використані для підготовки «Характеристики», яку

---

¹ ГАРФ. Ф. Р – 6991. Оп. 7. Д. 51. Л. 32.

² Там же. Л. 7.

склав старший інспектор Ради Пашкін 27 червня 1961 р. Вона доповнена також інформацією про діяльність єпископа Іларіона на Хмельницькій кафедрі¹.

В Архіві Мукачівської православної єпархії нами виявлено п'ять річних звітів за 1950-1955 рр. на ім'я Московського патріарха та патріаршого екзарха в Києві. У звіті за 1950 р. досить детально описано перші місяці перебування єпископа Іларіона у довіреній йому єпархії. Він прибув у Мукачево 1 квітня 1950 р. на Вербну суботу². Перші богослужіння владика відправляв в Мукачівському монастирі (2.04. – вхід Господа в Єрусалим, 6.04. – Страсті, 7.04. – Страсна П'ятниця, 8.04. – Страсна Субота, 9.04. – Пасха). На другий день Великодня архієрей очолив богослужіння в Свято-Михайлівському храмі в Мукачеві. На третій день Пасхи служив літургію в с. Іза Хустського округу – «в том селе, которое первым поднялось в свое время на борьбу с унией и восстановление Православия на Закарпатье»³. У зв'язку з тим, що архієпископ Макарій (Оксіюк) не прибув до Мукачева для передачі управління та інсталяції свого наступника, 16 квітня 1950 р. 27 благочинних та численне духовенство самостійно здійснили цю місію. У день інсталяції владика очолив богослужіння в Мукачівському монастирі, після якого на головний храм було встановлений дзеркальних хрест, створений завдяки ініціативи покійного на той час архімандрита Пантелеймона (Кундрі)⁴.

На той час канцелярія єпархіального управління знаходилася в Ужгороді, штатних працівників взагалі не було. Тільки 23 квітня на Закарпаття приїхав архієпископ Макарій та провів передачу Мукачівської та Ужгородської резиденції. Через невеликий час резиденція в Ужгороді була ліквідована, а приміщення передано у користування Ужгородського державного університету для облашту-

---

¹ ГАРФ. Ф. Р – 6991. Оп. 7. Д. 51. Л. 11.

² Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1950 р. // Архів Мукачівської православної єпархії. Арк. 4.

³ Там само. Арк. 5.

⁴ ДАНИЛЕЦЬ Ю. Сповідниця імені Христового. Життєвий шлях ігумені Параскеви (в схемі Ніни) (Прокон) (30.04.1896-4.04.1967), настоятельки Литчацького та Мукачівського православних монастирів. Ужгород: ПП Мульти Арт, 2014. С. 44-45.

вання бібліотеки¹. До Мукачева перевезли документацію та частину необхідних речей². Єпископ досить критично характеризував стан канцелярських справ в єпархіальному управлінні. На його думку, головна увага його попередника спрямовувалася на місіонерську роботу, що призвело до певних проблем у діловодстві. «Дела в канцелярии были в беспорядке и не довершены до своего конца. Так, во многих случаях отмечена недостача послужных списков на действующий состав священнослужителей. Имеющиеся списки составлены неполно без надлежащего оформления. Много дел есть не разобранных. Кассовая книга в целом отсутствует. При таких условиях получилось большое затруднение дать точные сведения о приходе и расходе Епархиальных сумм за 1949 год, необходимых не только для отчетности за минувший год, но и для составления сметы за 1950 год»³. Для усунення недоліків у роботі владика реформував Єпархіальне управління та привів до ладу документацію.

Вивчивши ситуацію в єпархії, архієрей скликав влітку та восени 1950 р. два з'їзди возз'єднаних благочинних. Він старався зблизити староправославне та новоправославне (колишнє уніатське) духовенство. «Равным образом всячески старался засвидетельствовать пред воссоединившимися доверие к ним как с моей стороны, так и со стороны староправославного духовенства, ибо они считали себя после воссоединения заброшенными и, по их собственному выражению, никому ненужными»⁴. Колишні греко-католики залучалися до спільних богослужінь. Єпископ через екзарха клопотав про нагородження 6 священників. Протягом року архієрей здійснив ряд поїздок по єпархії, відвідавши при цьому 36 населених пунктів. У більшості із них було відправлено богослужіння на яких були присутні значна кількість вірників⁵. Після єпископської візитації

---

¹ Мова йде про колишній Хрестовоздвиженський кафедральний собор греко-католицької церкви.

² *Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1950 р.* Арк. 6.

³ Там само. Арк. 7.

⁴ Там само.

⁵ Воловецький округ: Воловець, Гукливе, Нижні Ворота, Скотарське; Іршавський округ: Білки, Дубрівка; Мукачівський округ: Мукачево, Сусково, Домбоки, Руське, Підгород, Росвигово, Домбоки (монастир), Мукачево (монастир); Рахівський округ:

було встановлено, що культові споруди потребують ремонту та відбудови. В храмах не вистачало богослужбових книг, церковного начиння та предметів, необхідних для проведення богослужіння. Книги, у більшості випадків, були греко-католицького видання. Більшість настоятелів не вели касові книги та іншу приходську документацію¹.

Чимало роботи в епархії владика приділяв очищенню православного богослужіння від греко-католицьких нашарувань. Незважаючи на те, що в більшості храмів ситуація була виправлена на краще, єпископ визнавав невирішеність цієї проблеми. «Благоприятный успех в этом деле может быть только при наличии надлежащих условий, каких, к сожалению, под рукой нет – это кадры священнослужителей, церковные православные книги и проч.»².

Важливі факти знаходимо у звіті за 1952 р. Виявляється, що в період з 26 червня 1951 р. по 8 лютого 1952 р. єпископ тимчасово керував Львівсько-Тернопільською епархією. Призначення було викликано переведенням архієпископа Макарія (Оксіюка) до Варшави та обрання його предстоятелем Польської православної церкви³. Цей факт не зафіксовано ні в офіційній історії Львівської епархії ні в біографії єпископа Іларіона (Кочергіна). Повідомляючи про місіонерську діяльність на теренах Закарпатської області, єпископ зазначав, що не видавав послання до духовенства та вірників – «за отсутствием договоренности с гражданскими властями»⁴. Ці слова свідчать про тис радянської влади на керівництво епархії з метою обмеження впливу церкви на суспільство.

Рахів, Вел. Бичків, Ясіня, Кваси; Севлюшський округ: Великі Ком'яти; Тячівський округ: Бедевля (скит), Терново, Тересва, Бедевля; Ужгородський округ: Ужгород; Хустський округ: Іза, Городилово (скит), Липча (монастир), Хуст, Березово, Липча, Горінчово.

¹ Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській епархії за 1950 р. Арк. 9.

² Там само. Арк. 22.

³ МИРОШНИЧЕНКО М. *Предстоятель Православной Церкви в Польше митрополит Макарий (Некролог)* // Журнал Московской Патриархии. 1961. № 4. С. 51.

⁴ Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській епархії за 1952 р. // Архів Мукачівської православної епархії. Арк. 5.

В епархії проводилися систематичні перевірки дотриманням священниками православного обряду проведення літургії. Тих пастирів, що порушили певні правила, викликали для пояснень до Мукачєва. Потім їх направляли на практичне навчання до Мукачєвського монастиря під керівництвом ієромонаха Дорофея (Філіпа)¹. З кінця року в Мукачєвському кафедральному соборі проводилися пробні богослужіння, які відправляли возз'єднані священники. На кожен день викликали по одному священнику, який під наглядом соборного причту відправляв цілодобове богослужіння (вечірню, утрєню, літургію)². Перед богослужінням абітурієнт отримував консультації по богослужбовим питанням.

Протягом 1951 г. владика здійснив близько 30 виїздів для богослужіння в різних населених пунктах епархії³. Його зауваження викликала діяльність цілого ряду священників (в основному із колишніх греко-католиків), на яких було накладено адміністративні покарання. Турбувала архієрея також проблема антагонізму між староправославним та новоправославним духовенством. Єпископ Іларіон вважав, що його причина лежить у подіях початку ХХ ст., коли на Закарпатті розпочався православний рух. За словами керуючого епархією «после воссоединения в 1949 г. началось сближение обоих таборов духовенства и народа. Оно на первых порах было слишком форсированное и не естественное, но после некоторых общих встреч, имевших место на храмовых праздниках – отпусках, благочинных съездах, на специальных миссионерских Богослужениях, на праздновании тезоименитства Епископа и т.д.,

---

¹ Дорофей (Філіп) (1913-1999), архієпископ Празький, митрополит Чеських земель і Словаччини. В 1955 р. – єпископ Кременецький, в 1955-1964 рр. – єпископ Пряшівський в Чехословаччині. В 1964-2000 р. – предстоятель православної церкви в Чехії та Словаччині. Дет. див.: ДАНИЛЕЦЬ Ю., МОНИЧ О. *Митрополит Дорофей (Філіп), Предстоятель Православной Церкви Ческих Земель і Словакії // Сповідники та Подвижники Православной Церкви на Закарпатті в ХХ ст. / Авт. кол.: Ю. Данилець – голова авт. кол., архієпископ Феодор (Мамасуєв), архієпископ Антоній (Паканич), прот. О. Монич, А. Світлинець, Д. Анашкін, С. Канайло, В. Міщанин, ієромонах Пімен (Мацола), прот. В. Юрина. – Ужгород, 2011. С. 7-24.*

² *Річний звіт по Мукачєвсько-Ужгородській епархії за 1952 р.* Арк. 6.

³ Там само. Арк. 9.

лед растаял, чувства развязались и между бывшими «врагами» стала завязываться дружба»¹.

У звіті від 1953 р. єпископ Іларіон повідомляв керівництво, що поточного року колишні адміністративні одиниці – округи, були перейменовані на райони. Кількість храмів, порівняно з 1952 р. скоротилася на 30 материнських і 7 філіальних та складала 272 головних та 143 приписних. На території єпархії діяло шість монастирів на вісім скитів. Протягом року було ліквідовано один скит, а на його місце було переведено інший. Мова йде про чоловічий скит у с. Бедевля та жіночий скит у с. Іза². «Приходится отметить большую нехватку священников для обслуживания всех приходов, не говоря уже о церквах в небольших селениях. Кроме того, среди наличного состава священнослужителей известный процент составляют инвалиды и старики, которым физически не под силу обслуживать по несколько церквей в селах на расстоянии нескольких километров, особенно в тех условиях, когда надежда на какой-нибудь транспорт не всегда оправдываются»³.

Аналізуючи греко-католицький вплив у богослужінні у храмах Закарпаття владика наводив цікаві порівняльні дані. Наприклад, у 1950 р. в 340 храмах використовували «Філіюкве». На 1953 р. його вживання скоротилося до 10-15 населених пунктів, «и то, главным образом, по привычке среди народа, посещавшего церковь»⁴. Поминання римського папи скоротилося з 168 випадків до мінімуму, з храмів усунули зображення Йосафата Кунцевича та інших латинських святих, скасували причастя частинками и за померлими. У храмах зустрічалося чимало ікон Спасителя і Богородиці із зображенням серця. Для остаточної ліквідації латинських нашарувань у богослужінні єпископ Іларіон пропонував обмінятися спостереженнями та результатами з архієреями сусідніх єпархій⁵.

---

¹ Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1952 р. Арк. 11.

² Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1953 р. // Архів Мукачівської православної єпархії. Арк. 4.

³ Там само. Арк. 7.

⁴ Там само. Арк. 8.

⁵ Там само. Арк. 9.

В 1953 р. єпископ продовжив візитації по єпархії. Він здійснив більше 20 поїздок, намагаючись упорядкувати церковне життя. Вивчивши внутрішню ситуацію в області, архієрей змушений був констатувати, що підпорядковане йому духовенство є досить розрізним. Продовжуючи проблематику, розпочату у звіті за 1950 р., Іларіон констатував, що в єпархії священство поділяється на чотири групи: «староправославные» находящиеся под сербской юрисдикцией и получившие среднее богословское образование; савватиевцы – без образования, монашествующие и так называемые «новоправославные» – воссоединенные»¹. З роками покращувався освітній рівень православного духовенства. У звіті за 1954 р. вказувалося, що в духовний навчальних закладах Москви, Ленінграда та Луцька навчалось 20 семінаристів та 3 «академісти», із них 4 заочники. Підняття пастирської свідомості та дисципліни священників а також поповнення їх богословських знань, значно сприяли соборчики духовенства, які проводилися, за наказом єпископа, щоквартально в благочинних округах. На зібраннях обговорювалися питання, що стосувалися церковної дисципліни, місіонерства, чистоти православного обряду, пастирської ревності. У декотрих благочинних на соборчиках зачитувалися спеціально підготовлені доповіді на різні богословські теми². У 1954-1955 рр. єпископ організував екскурсії для представників воз'єднаного духовенства до Києва, Москви та Ленінграду. Разом з священниками інших західних єпархій УРСР, закарпатці відвідали ряд православних святинь, духовні заклади, єпархіальні центри^{3, 4}.

Виконуючи відповідальну місію патріархії, єпископ Іларіон з 14 липня по 29 вересня 1955 р. перебував у командировці в Китаї. У той час на Мукачівсько-Ужгородській кафедрі його заміщав архі-

---

¹ Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1953 р. // Архів Мукачівської православної єпархії. Арк. 16.

² Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1954 р. // Архів Мукачівської православної єпархії. Арк. 10.

³ Там само. Арк. 15.

⁴ Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1955 р. // Архів Мукачівської православної єпархії. Арк. 9.

єпископ Львівський і Тернопільський Панкратій (Кашперук)¹. Цей архієрей 21 серпня 1955 р. відвідав жіночий монастир в с. Липча, де відправив Божественну літургію². За його ініціативи єпархію відвідали єпископ Кременецький Дорофей (Філіп) та єпископ Вінницький та Брацлавський Андрій (Сухенко)³. Вони відправляли бого-

¹ Панкратій (Кашперук) (1890-1972). В 1946-1948 рр. – єпископ Кам'янець-Подільський. В 1948-1952 рр. – єпископ Волинсько-Ровенський. У 1952-1956 рр. – єпископ Львівсько-Тернопільський. З 23 липня 1956 р. – архієпископ Волинський. З 19 липня 1962 р. звільнений на спокій. Проживав у м. Рівне. 16 листопада 1962 р. призначений архієпископом Чернігівським і Ніжинським, тимчасово керуючим Сумською єпархією, однак 20 листопада того ж року призначення було скасовано через хворобу. Помер у м. Рівне 13 липня 1972 р. Похований на братерському цвинтарі Почаївської Лаври. Дет. див.: *Хроника [архимандриту Панкратию (Кашперуку) определено быть епископом Каменец-Подольским и Проскуровским]* // ЖМП. 1946. №5. С. 14; *Хроника [назначения и перемещения архиереев] [епископ Каменец-Подольский и Проскуровский Панкратий (Кашперук) назначен епископом Волинским и Ровенским]* // ЖМП. 1948. №9. С. 39; *Назначения и перемещения архиереев [епископ Волинский и Ровенский Панкратий назначен архиепископом Львовским и Тернопольским]* // ЖМП. 1952. №12. С. 8; *Определения Священного Синода [1956.07.23: архиепископа Львовского Панкратия назначить архиепископом Волинским]* // ЖМП. 1956. №9. С. 3; ГЕЙХРОХ ЕВГЕНИЙ, ПРОТООИЕРЕИ. *Архиепископ Панкратий (Кашперук) [некролог]* // ЖМП. 1972. №10. С. 32-33.

² *Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1955 р.* Арк. 8.

³ Андрій (Сухенко) (1900-1973), архієпископ Омський і Тюменський. В 1948-1951 рр. – єпископ Чернівецький і Буковинський. В 1951-1953 рр. – єпископ Вінницький. З 1953 р. єпископ Кам'янець-Подільський. З 1954 р. – єпископ Вінницький і Брацлавський з одночасним керуванням Хмельницькою (колишньої Кам'янець-Подільською) єпархією. З 17 жовтня 1955 р. – єпископ Чернігівський і Ніжинський. 22 вересня 1956 р. зведений в сан архієпископа. У 1958 р. тимчасово керував Житомирською, в 1960 р. – Харківською єпархіями. У 1991 р. засуджений Чернігівським обласним судом до восьми років позбавлення волі за звинуваченням в економічних злочинах (розтраті коштів) і «аморальній поведінці». Головною причиною засудження став опір закриттю храмів і монастирів. Термін ув'язнення відбував у м. Микунь Комі АРСР. У 1964 р. звільнений з ув'язнення, перебував у Псково-Печерському монастирі. З 16 грудня 1969 р. – архієпископ Омський і Тюменський. 2 лютого 1972 р. був почислений на спокій у зв'язку з хворобою. Повернувся в Псково-Печерський монастир, де в наступному році помер. Похований в монастирських печерах. Дет. див.: *Назначения на архиерейские кафедры и перемещения архиереев [наречение и хиротония архимандрита Андрея (Сухенко) во епископа Черновицкого и Буковинского]* // ЖМП. 1948. №4. С. 9; *Постановления Священного Синода [1954.02.09: епископ Черновицкий Андрей назначен епископом Винницким и временно управляющим Хмельницкой (Каменец-Подольской епархией)]* // ЖМП. 1954. №3. С. 6; *Постановления Священного Синода [1955.10.17 и 1955.10.19:*

служіння жіночому монастирі в Мукачеві та в чоловічому монастирі в Іза¹.

5 вересня 1956 р. єпископ Іларіон (Кочергін) був переведений на Хмельницьку та Кам'янець-Подільську кафедру, якою керував до 1961 р.². Помер 24 листопада 1965 г.

Таким чином, документи ГАРФ та Архіву Мукачівської православної єпархії проливають світло на раніше не відомі факти діяльності єпископа Іларіона (Кочергіна). Джерела розкривають ставлення архієрея до різних злободенних питань тогочасного суспільства, характеризують його як хорошого адміністратора та місіонера. Порушена у заголовку теми потребує подальшого дослідження, через слабку спрацьованість фондів обох архівних установ.

Список джерел та літератури:

- Агафангел (Догадин), ієромонах. *Архиепископ Андрей (Сухенко) [некролог]* // ЖМП. 1973. №8. С. 10.
- Алексий I, Патриарх Московский и всея Руси. Указ [о возведении епископа Черниговского и Нежинского Андрея в сан архиепископа] // ЖМП. 1956. №11. С. 7.
- Боцюрків Б. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950)* / переклад з англійської Наталії Кочан, за редакцією Олега Турія. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. xx + 268 с.
- Возвращение в лоно Матери-Церкви архиепископа Пантелеимона* // ЖМП. 1959. №6. С 40-42.

переместить епископа Винницкого и Брацлавского Андрея (Сухенко) на кафедру Черниговскую и Нежинскую // ЖМП. 1955. №11 С. 3; АЛЕКСИЙ I, ПАТРИАРХ МОСКОВСКИЙ И ВСЕЯ РУСИ. Указ [о возведении епископа Черниговского и Нежинского Андрея в сан архиепископа] // ЖМП. 1956. №11. С. 7; АГАФАНГЕЛ (ДОГАДИН), ИЕРОМОНАХ. *Архиепископ Андрей (Сухенко) [некролог]* // ЖМП. 1973. №8. С. 10.

¹ Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1955 р. Арк. 8.

² *Определение Священного Синода [1956.09.05: епископа Мукачевского и Ужгородского Илариона (Кочергина) назначить епископом Хмельницким и Каменец-Подольским]* // ЖМП. 1956. №10. С. 3.

- Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ). Ф. Р – 6991. Оп. 7. Д. 51. Епископ Хмельницкий и Каменец-Подольский Иларион (Кочергин Василий Михайлович). На 35 л.
- Гейхрех Евгений, протоиерей. *Архиепископ Панкратий (Кашперук) [некролог]* // ЖМП. 1972. №10. С. 32-33.
- Григорій Б., прот. *Світлий образ владики архієпископа Пантелеїмона // Канадський Православний вісник. Меморіяльне видання в пам'ять упокоївшогося архієпископа Пантелеїмона. 1968, ч. 4.*
- Данилець Ю. *Сповідниця імені Христового. Життєвий шлях ігумені Параскеви (в схімі Ніни) (Прокон) (30.04.1896-4.04.1967), настоятельки Липчанського та Мукачівського православних монастирів. Ужгород: ПП Мульти Арт, 2014. – 294 с.*
- Данилець Ю., Міщанин В. *Православна церква на Закарпатті в часи «сталініщини» (1946-1953 рр.)* // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України; Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»; [Редкол.: М. Вегеш (голова) та ін.]. Ужгород: Вид-во УжНУ "Говерла", 2013. Вип. 1 (30). С. 46-56.
- Данилець Ю., МОНІЧ О. *Митрополит Дорофей (Філіп), Предстоятель Православної Церкви Чеських Земель і Словачії* // Сповідники та Подвижники Православної Церкви на Закарпатті в ХХ ст. / Авт. кол.: Ю. Данилець – голова авт. кол., архієпископ Феодор (Мамасуєв), архієпископ Антоній (Паканич), прот. О. Монич, А. Світлинець, Д. Анашкін, С. Канайло, В. Міщанин, ієромонах Пімен (Мацола), прот. В. Юрина. – Ужгород, 2011. С. 7-24.
- Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. Р – 544. Уполномоченного Совета по Делах Русской православной церкви при Совете Министров СССР по Закарпатской области. Оп. 2. Спр. 2. Сведения о количестве православных церквей, православных священников и верующих по Закарпатской области (7. 02. 1946 г.). На 2 аркушах.
- Иов (Смакоуз), епископ. *Церковное служение верного сына Галицкой Руси архиепископа Пантелеимона (Рудыка) (К 50-летию учреждения Эдмонтонско-Канадской епархии Московского Патриархата)* // Русин. 2009. №3. С. 96-119.

- Макара М. *Закарпатська Україна: шлях до возз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 – січень 1946 рр.)*. Ужгород, 1995. 108 с.
- Мирошниченко М. *Предстоятель Православной Церкви в Польше митрополит Макарий (Некролог)* // Журнал Московской Патриархии. 1961. № 4. С. 51-58.
- Назначения и перемещения архиереев [епископ Вольнский и Ровенский Панкратий назначен архиепископом Львовским и Тернопольским]* // ЖМП. 1952. №12. С. 8.
- Назначения на архиерейские кафедры и перемещения архиереев [назначение и хиротония архимандрита Андрея (Сухенко) во епископа Черновицкого и Буковинского]* // ЖМП. 1948. №4. С. 9.
- Определения Священного Синода [1956.07.23: архиепископа Львовского Панкратия назначить архиепископом Вольнским]* // ЖМП. 1956. №9. С. 3.
- Определения Священного Синода [1956.09.05: епископа Мукачевского и Ужгородского Илариона (Кочергина) назначить епископом Хмельницким и Каменец-Подольским]* // ЖМП. 1956. №10. С. 3.
- Определения Священного Синода [1959.08.08: назначить на кафедру Эдмонтонскую и Канадскую архиепископа Пантелеимона (Рудыка)]* // ЖМП. 1959. № 10. С. 6.
- Постановления Священного Синода [1954.02.09: епископ Черновицкий Андрей назначен епископом Винницким и временно управляющим Хмельницкой (Каменец-Подольской епархией)]* // ЖМП. 1954. №3. С. 6.
- Постановления Священного Синода [1955.10.17 и 1955.10.19: переместить епископа Винницкого и Брацлавского Андрея (Сухенко) на кафедру Черниговскую и Нежинскую]* // ЖМП. 1955. №11 С. 3.
- Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1950 р.* // Архів Мукачівської православної єпархії. На 72 арк.
- Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1952 р.* // Архів Мукачівської православної єпархії. На 40 арк.
- Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1953 р.* // Архів Мукачівської православної єпархії. На 45 арк.
- Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1954 р.* // Архів Мукачівської православної єпархії. На 61 арк.

- Річний звіт по Мукачівсько-Ужгородській єпархії за 1955 р. // Архів Мукачівської православної єпархії. На 50 арк.
- Руткевич П. *Киево-Подольское училище в 1867-73 годах. (Из пережитого)* // Киевские епархиальные ведомости. 1912. № 15, ч. неофиц., С. 316-319; № 16, ч. неофиц., С. 340-342; № 17, ч. неофиц., С. 371-375; № 18, ч. неофиц., С. 392-396; № 19, ч. неофиц., С. 419-422; № 20, ч. неофиц., С. 436-439; № 21, ч. неофиц., С. 461-464; № 22, ч. неофиц., С. 486-489.
- Святненко А. *Діяльність Київської єпархії в просвітницькій сфері: перша половина ХІХ ст.* // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2014. № 4. С. 180-186.
- Хроника* (назначения и перемещения архиереев) [епископ Каменец-Подольский и Проскуровский Панкратий (Кашперук) назначен епископом Волынским и Ровенским] // ЖМП. 1948. №9. С. 39.
- Хроника* [архимандриту Панкратию (Кашперуку) определено быть епископом Каменец-Подольским и Проскуровским] // ЖМП. 1946. №5. С. 14.